

Agnieszka Szykuła

XIX-WIECZNY KSIĘGOZBIÓR W PAŁACU W ŁABUŃKACH

Jak zostało wspomniane w poprzednich tekstach, około 1812 roku z inicjatywy właściciela Łabuń, Stanisława Grzębskiego rozpoczęto prace przy budowie pałacu w Łabuńkach. Rezydencja została wybudowana z myślą o starszej córce Grzębskiego, Teofili, która przeprowadziła się po 1815 roku z pałacu w Łabuniach do Łabuniek wraz z mężem Cyryakiem Kajetanem Karnickim.¹ Z lakonicznych przekazów źródłowych wynika, że w połowie XIX wieku, gdy pałac należał do Karnickich, w ich zbiorach znajdowały się księgi.² Zachował się inwentarz sporządzony w 1815 roku u notariusza Michała Celejowskiego w Tomaszowie Lubelskim, w którym spisany był inwentarz majątku Stanisława Grzębskiego, który posiadał ponad pięćdziesiąt tomów literatury francusko i niemieckojęzycznej.³

W 1873 roku Dobra Łabuńki zmieniły właściciela, zespół pałacowo-parkowy wraz z zabudowaniami folwarcznymi, młynem wodnym, gospodarstwem uprawnym, browarem i gorzelnią zostały odkupione

od syna Teofili i Kajetana Karnickich, Władysława przez Jadwigę z Czackich i Józefa Teodora Kaszowskich.⁴

Nowy właściciel dbał zarówno o rozwój gospodarczy nowo zakupionych dóbr, jak i o wyposażenie pałacu. W salach, w których przebywał znajdowały się obrazy olejne, rzeźby i rzemiosło artystyczne. W jednym z pomieszczeń Teodor Kaszowski przechowywał księgozbiór liczący ponad 4 000 tomów. W zbiorach właściciela Dóbr Łabuńki znajdowały się starodruki i rękopisy, informacje na temat części tych zbiorów zostały zawarte w artykule zamieszczonym w 1881 roku w „Tygodniku Ilustrowanym”. Anonimowy autor artykułu zanotował, że w łabuńeckim pałacu znajdował się „Statut” Jana Łaskiego z 1506 roku, „Żywot św. Stanisława” wydany w 1530 roku, egzemplarz „Biblii Lopolity” z 1561 roku oraz „Quincunx to jest wzór Korony Polskiej” Stanisława Orzechowskiego z 1564 roku. Teodor Kaszowski posiadał również w swych zbiorach herbarz „Panosza” Bartosza Paprockiego z 1567 roku, „Sylwy” Andrzeja Frycza Modrzewskiego z 1590 roku oraz rękopis „Sumariusze akt dawnych łuckich” od 1560 do 1800 roku w dwudziestu pięciu tomach.⁵ Część zbiorów zgromadzonych przez Kaszowskiego została przywieziona do Łabuniek z jego dóbr na Wołyń. W wyniku wojny zgromadzone w pałacu archi-

¹ Artykuł po raz pierwszy został opublikowany w „Bibliotekarzu Zamojskim” nr 1/2008; A. Hałata, *Rezydencje pałacowe na terenach Zamojszczyzny w XIX i początku XX wieku*. Praca magisterka napisana pod kier. A. K. Olszewskiego w KUL WNH, Lublin 1998, s. 24; M. Wituski, *Pałac w Łabuńkach*, BHS, 1970, nr 3-4, s. 307; A. Szykuła, *Karnicy w Łabuńkach*, „Archiwariusz Zamojski”, 2006, s. 19-21.

² Krótkie przekazy na temat ksiąg zachowały się w testamencie Teofili Karnickiej sporządzonym w 1858 r.; patrz A. Szykuła, *Karnicy w... aneks*.

³ O zbiorach bibliotecznych Stanisława Grzębskiego wspomina Janusz Peter w pracy *Szkice z przeszłości miasta kresowego*, Zamość 1947, s. 77. Był to spis ksiąg wykonany przy okazji sporządzania inwentarza pośmiertnego Stanisława Grzębskiego; APZ, Akta notariusza Ambrożego Hordyńskiego w Tomaszowie Lubelskim, 1819 r.

⁴ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, województwo bełskie, ziemia chełmska, województwo brzeskie*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995, s. 316.

⁵ *Łabuńki*, AN, „Tygodnik Ilustrowany”, 1881, nr 291, s. 63-64.

Pałac w Łabuńkach, lata 30. XX wieku, fotografia ze zbiorów IS PAN.

wum rodzinne oraz Biblioteka zostały zrabowane przez wojska austriackie.⁶ W okresie międzywojennym Teodor Kaszowski sprzedał Dobra Łabuńki Janowi Kołaczkowskiemu, w jego zbiorach znajdowały się dzieła rzemiosła artystycznego, meble oraz przypuszczalnie księgi. Część tych obiektów uległa dewastacji w 1920 roku, podczas najazdu wojsk Armii Konnej Siemiona Budionnego, część udało się wywieźć na Wołyń.⁷

O wydarzeniach, które miały miejsce w Łabuńkach podczas najazdu wojsk bolszewickich wiemy dzięki przekazom zawartym w dzienniku Izaaka Babla, żołnierza armii Budionnego. Wykonane przez Izaaka Babla opisy są doskonałym źródłem do poznania historii wydarzeń, dnia 29 sierpnia 1920 roku Babel zanotował: *Jedziemy naprzód. Obrabowany majątek Kułakówskich pod Łabuńką. Białe kolumny. Czarująca budowla, chociaż w pańskim guście. Niewyobrażalna dewastacja [...] Wywożą owies z folwarku. Konie w barwialni, kare konie. No cóż – niech nie stoją na deszczu. Drogocenne księgi w kufrze, nie zdążyli ich wywieźć –*

konstytucja, uchwalona przez sejm w początkach XVII wieku, stare foliasty z czasów Mikołaja I, zbiór polskich ustaw, kosztowne obwołuty, polskie rękopisy z XVI wieku, inkunabuły zakonników, stare francuskie romanse.⁸ Na górze – ślady nie dewastacji, tylko rewizji, wszystkie krzesła, obicia, kanapy porozpruwane, klepki posadzki wyłamane [...] francuskie powieści na stolikach, dużo francuskich i polskich księzek i higienie dzieci wszystko poniszczono świętokradczo.⁹

Z zapisu Izaaka Babla wynika, że pałac w Łabuńkach został zdewastowany. Cenny materiał ikonograficzny stanowią zbiory zdjęć wnętrza pałacu w Łabuńkach wykonane w latach 30. XX wieku, gdy został on podany remontowi. Z fotografii wynika, że w pałacu znajdowały się wówczas księgi, obrazy i rzemiosło artystyczne.¹⁰

Do 1944 roku właścicielem pałacu w Łabuńkach był zięć Jana Kołaczkowskiego, Łabędzki. Na początku lat 50. ubiegłego stulecia budynek przejęła szkoła podstawowa. Jako uczennica i wychowanka Szkoły Podstawowej w Łabuńkach pamiętam, że w latach 80. XX wieku biblioteka mieściła się w ostatniej sali na lewo, podobnie jak sto lat wcześniej.

⁶ E. Chwałewik, *Zbiory polskie. Archiwa biblioteki gabinety galerje muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, Warszawa-Kraków 1926, T. I, s. 430.

⁷ M. Pieszko, *Przewodnik po Zamościu i okolicy*, Zamość 1934, s. 80; W. L. Przyborowski, *Lublin i Ziemia Lubelska*, Warszawa 1951, s. 81.

⁸ I. Babel, *Dziennik 1920*, przeł. J. Pomianowski, Warszawa 1998, s. 160.

⁹ Tamże, s. 161.

¹⁰ Negatyw znajduje się w zbiorach IS PAN.